

рекли да“ морају да напусте „свој хотел“, на пољске сељаке од којих је први пут чуо израз „прљави Јевреји“, образовање гета и масакрирање више од двадесет хиљада људи настањених у Кјелцу, масакр „преостале“ деце из гета у Кјелцу, Аушвиц, марш смрти из Аушвица, дечака ратника извиђачке чете прве дивизије Коћушко, распеће изнад табле у првој основној школи коју је похађао после рата, децу из католичког сиротишта у Пољској која су га гађала камењем, школске планове и програме немачких школа после Другог светског рата, другове и другарице, у књизи Томаса Бургентала нема суза, туге, лешева, измучених, гладних, па чак ни очајних. Његово сведочанство пружа „доказе“ друге врсте, оне за којима чак ни они педантни историчари којима ни један архивски фонд није промакао потајно жуде. Биркенау Томаса Бургентала је место где није видео птицу, дрво или травку. Децембра 1951. године изнад величанственог Кипа слободе не сударају се светлости велеграда. Мрко-црни дим куља из крематоријумских димњака. Томас Бургентал је стигао у Њујорк. Преживевши холокауст могао се сматрати жртвом најбезочнијег вида кршења људских права. „Коначно“ могао је то да осети у костима.

Мр Сања ПЕТРОВИЋ ТОДОСИЈЕВИЋ

Bogdan Trifunović,
Život pod okupacijom: čačanski okrug 1915–1918,
Čačak, 2010.

Svakodnevni život se nastavlja uprkos svim okolnostima koje na njega utiču. To вази и за велике и судбинске историјске догађаје који у потпуности менјају животну искуство читавих генерација. У српској историјској свести мало је догађаја који су имали толику важност као искуство Првог светског рата. Са политичке и војне стране, супротстављање надмоћнијем непријателју и herojska odbrana, затим војни слом и повлачење преживелих бораца и Владе у изгнанство, reorganizacija и почетак снажног политичког и дипломатског деловања у циљу легитимизације ратних циљева српске државе и, на крају, пробој Солунског фронта, ослобођење и стварање заједнице југословенских народа, догађаји су који и дан-данас у великој мери дефинишу српски национални идентитет и историјску свест. У складу са таквим значајем је и интересовање историчара за проучавање периода Првог светског рата. Многобројни радови су се бавили управо најupečatljivijim и најočiglednijim činionicima učešća Srbije u ratu, pritom dajući jedan sasvim određen pogled na rat: ističe se njegova monumentalnost i grandioznost i posebno se naglašavaju patnje srpske vojske i naroda i njihova ukupna zasluga u konačnoj победи sila Antante. S druge strane, истраживања која су се бавила споредним догађајима и процесима, онима који можда нису били од суштине важности за сам ток рата, али су били део свакодневног живота огромне већине Срба, оних Срба који су остали у окупираној домовини и на својој кожи осећали теšku судбину наменјену поробљеном становништву, била су малобројна и базирана на мемоарској гради и оскудним објављеним изворима.

Управо приступ у одабору теме истраживања и одлична презентација резултата чини монографију Богдана Трифуновића *Život pod okupacijom: čačanski okrug 1915–1918* значајном и neophodnom svakom истраживачу који жељи да се болје упозна са животним

prilikama u Srbiji pod okupacijom Austro-Ugarske. Autor Bogdan Trifunović, rodom Čačanin, imao je za cilj da predstavi period okupacije iz perspektive srpske provincije tog doba. Monografska studija, od preko 200 strana, nastala je u sklopu istraživanja za odbranu završnog master rada na Katedri za savremenu istoriju Odeljenja za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, kod mentora profesora Milana Ristića. Preciznost u određivanju hronološkog, prostornog i, najbitnije, predmetnog okvira istraživanja, omogućila je autoru da se fokusira na analizu specifičnih problema koji su pratili iskustvo života pod okupacijom. Autor se koristio gotovo celokupnom literaturom koja postoji i obrađuje problematiku Srbije u Prvom svetskom ratu, što je dalo solidan temelj za proučavanje primarne građe. Posebno treba istaknuti arhivske fondove Vojnog generalnog guvermana u Srbiji, koji se nalazi u Arhivu Srbije u Beogradu i fond Gradskog poglavarstva u Čačku, koji se nalazi u Istorijskom arhivu Čačka. Osim ovih i drugih neobjavljenih izvora, autor je u svojim istraživanjima pročešljao još mnoge zbirke objavljenog materijala, kako srpskog porekla tako i stranog, zatim mnogobrojne novine i listove koji su izlazili u periodu okupacije i posle, memoare i sećanja savremenika, književna dela koja su za temu imala iskustva iz ratnih godina, a koristio je i fotografije i vizuelne izvore koji su u velikoj meri upotpunili sliku tog perioda.

Jasno određenje teme istraživanja ogleda se u dobroj kompoziciji rada. Autor u uvodnom delu upoznaje čitaoca sa okolnostima okupacije Čačka iz kasne jeseni 1915. godine, vojnim operacijama i povlačenjem srpske vojske iz čačanskog okruga. Sledi prikaz institucionalizacije okupacione uprave kroz opis formiranja Vojnog generalnog guvermana i formiranja njegovih nadležnosti i ingerencija. Proces pacifikacije i ekonomske eksploatacije okupirane teritorije kroz novoformirane institucije autor prati na dva nivoa: prvo na opštem opisujući prilike na celoj teritoriji Srbije, zatim i na lokalnom, navodeći represalije koje su okupatori sproveli u čačanskom okrugu. U represivne mehanizme koji su imali za cilj povratak reda i mira spadaju i promene imena ulica, ograničavanje slobode kretanja, konfiskacije, internacije, uzimanje talaca i pogubljenja. Bogdan Trifunović prikazuje sve ove mere okupacionih vlasti, ali i reakcije domaćeg stanovništva na njih, sve do oktobra 1918. godine, kada je čačanski okrug oslobođila srpska vojska.

U drugom poglavlju autor se uglavnom bavio strukturnom analizom privrednog života na okupiranoj teritoriji, ali i istraživanjem kako je lokalno stanovništvo doživelo okupaciju. Sa pravom je primećeno da lokalne priče najčešće ostaju ispisane na marginama velikih istorijskih događaja kakav je bio Prvi svetski rat, da je velika istorija progutala malog čoveka. Kada se uzmu u obzir nedovoljna i neadekvatna dosadašnja istraživanja lokalne istorije, poglavlje koje prvenstveno govori o ekonomiji, radu privrednih subjekata, poljoprivrednoj proizvodnji, konfiskacijama, trgovini na crno i svakodnevnoj borbi za preživljavanje, predstavlja možda i najznačajniji deo ove monografije.

Treći i poslednji odeljak govori o posledicama okupacije i privatnom životu stanovništva, sa posebnim osvrtom na katastrofalne demografske posledice okupacije čačanskog okruga i opšti porast mortaliteta u navedenom periodu. Autor dolazi do zaključka da su glad, bolesti i represivne mere austrougarskog okupacionog aparata doveli do toga je Čačak u periodu 1915–1918. ostao gotovo bez 20 odsto stanovništva. Ljude su najviše morili glad zbog nedostatka aktivne radne snage za radove u polju i obaveznog otkupa i bolesti, katastrofalnih higijenskih prilika i nedostatka školovanog lekarskog kadra.

Temeljan istraživački rad i izvanredna analitička interpretacija Bogdana Trifunovića u velikoj meri upotpunjuje naše poznavanje života u Srbiji u mračnom periodu okupacije, otkriva nam do sada nepoznate podatke i slike iz svakodnevice tipične srpske palanke i pripoveda o teškoj sudbini pokorenog stanovništva. Iz svih ovih razloga monografija *Život pod okupacijom: čačanski okrug 1915–1918* predstavlja trajnu naučnu i istraživačku vrednost i putokaz istoričarima kako proučavati i prikazati lokalnu istoriju.

Dejan ZEC

Душан Р. Бајагић,
*Управљање Министарством просвете Краљевине
Срба, Хрвата и Словенаца,
ИНИС, Београд 2009, стр. 542.*

Мр Душан Бајагић, истраживач сарадник Института за Новију историју Србије, бави се истраживањем јавне управе у Краљевини СХС/Југославији и међународним односима Југославије у 20. веку. Монографија *Управљање Министарством просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца* настала је на основу магистарског рада *Управљање органима државне управе у плурализму различитих правних система*, одбрањеног на Факултету политичких наука у Београду 2008. године.

Дело је подељено на реч аутора, увод, три поглавља, завршна разматрања, резимее на руском и енглеском језику, списак извора и литературе.

У књизи је представљено управљање Министарством просвете Краљевине СХС, анализирано на основу прописаних законских и подзаконских аката Министарства просвете, који су објављени у службеним гласницима и званичним листовима. Аутор је упоредно анализирао Универзитет Краљевине СХС у Београду и Свеучилиште у Загребу, док су Универза у Љубљани и факултети у Суботици и Скопљу изостављени из анализе, јер су имали исту законску основу као и Универзитет у Београду. Аутор је истраживао период од 1. децембра 1918. до 6. јануара 1929, али је померио хронолошке оквире на период када су донети неки од закона значајних за тему. Бајагић истиче да је истраживање постављено као студија случаја где је акценат стављен на „организацију и функционисање Министарства просвете као органа државне управе Краљевине СХС на примеру виших и високошколских институција у условима плурализма правних система“ и да је у раду примењена дескриптивна квантитативна анализа докумената.

У уводу Бајагић је изнео теоретски концепт рада објашњавајући прво теорију организације, а потом дефинишући главне појмове. Државу, сложени социјално-динамички систем састављен од конгломерата, поставља као организацију која пре свега треба да обезбеђује вршење јавних служби. А управну власт као регулатора друштвених процеса која врши социјалну функцију и један од најважнијих појмова савременог друштва. Нарочито истиче дуализам модерне управе, јер представља инструмент за вршење политичке власти и организацију за вршење делатности од општег интереса.